

Fortidsminneforeningen
Aust-Agder lokallag

Riksantikvaren

Pb. 1483 Vika
0116 Oslo

postmottak@ra.no

Dato: 1. mai 2024

Deres sak: 24/00686-1

Høringssvar - Riksantikvarens bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer.

Det vises til utlysning på deres nettside publisert 1. mars 2024 angående høring av Riksantikvarens bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer. Bevaringsstrategiene skal bidra til å håndtere viktige behov og utfordringer i forvaltningen av kystens kulturmiljøer. Strategien skal også bidra til at kulturmiljøer brukes i en bærekraftig samfunnsutvikling. Bevaringsstrategien er foreslått delt opp i tre deltema; Sjøveien, Naustet - der vi går i land, og Ferie og friluftsliv langs kysten.

Fortidsminneforeningen har som formål å arbeide for bevaring av vårt lands verneverdige kulturminner, samt å skape allmenn forståelse for verdien av disse. Vi skal være den ledende frivillige organisasjonen i det norske kulturmiljøvernet. Våre hovedoppgaver er blant annet å arbeide for å styrke tradisjonshåndverket og bygningsvernet, engasjere oss i lokale vernesaker, god stedstilpasning og påvirke kulturminnepolitikken i Norge.

Som et lokallag som dekker et svært attraktivt kystområde er vi takknemlige for at det nå lages en bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer. Kyststrekningen i gamle Aust-Agder er mye takket være kulturmiljøene, en del av «Sørlandsidyllen», et attraktivt område med blant annet minst syv uthavner. Strekningen ligger i relativt kort reisetid fra det sentrale Østlandet og er i dag under sterkt press fra utbyggingskrefter, noe som sakte men sikkert påvirker områdets særpreg negativt med dagens utvikling.

Manglende lokale rammeverk og prioriteringer over kulturmiljøvern hensyn, slik som i Grimstad hvor man ikke har en kulturmiljøvernplan, kun en hensynssone bevaring H570 og utdaterte estetiske veiledere, og manglende interesse for å høre regional kulturmiljøforvaltning skaper altfor ofte interessekonflikter. Behovet for tydelige nasjonale forventninger, støtte og råd er derfor stort.

Det totale antallet hytter i kommunene Risør, Tvedestrand, Arendal, Grimstad og Lillesand har i snitt økt med 12.2% fra 2006 til 2023. Til sammenligning har Kragerø nær det dobbelte. Antallet bygninger i strandsonen har fra 2000 til 2022 i snitt økt med 21.72%. Man kan også finne opplysninger om størrelsesforhold som beskriver utviklingen ganske godt, for det var en økning på 114.77% fra 2008 til 2019 av nye bygg med seks til 100 enheter i (altså «Boligblokker»).

Selv om dispensasjoner søkes unngått, så ligger slike muligheter i lovverket. I perioden 2015 til 2022 ble det i kommunene i snitt gitt totalt 44.2 dispensasjoner til nye bygninger i LNF-områder utenfor 100-metersbeltet i kommunene. I samme periode ble det i kommunene i snitt gitt totalt 23.8 dispensasjoner til nye bygninger i LNF-områder innenfor 100-metersbeltet i kommunene. For områder med bevaringsstatus etter pbl. ble det innvilget i kommunene i snitt 13.2 dispensasjoner fra gjeldene bestemmelser.

Vi opplever også en økende trend hvor ressurssterke personer får egne reguleringsplaner laget for å unngå å måtte søke om dispensasjon fra gjeldene planverk. Et eksempel er Lillesands Sparebank saken hvor også Riksantikvaren var involvert.

Som en indikator på at Sørlandskysten opplever press ligger Agder fylke i dag i følge SSB på topp tre over fylkene i Norge når det kommer til gjennomsnittlig salgspris for fritidsboliger, like bak Vestfold Telemark og Oslo Viken.

Tilbakemeldinger rundt dokument «Høring - Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer»

Forord:

Første avsnitt, siste setning:

Håndverkskunnskap er kjempeviktig og det er flott at dette har fokus. Men når det gjelder den bygde kulturarven så bestemmes mye før det kommer til håndverker, og i pressområdene langs Sørlandskysten er arkitekter og ansvarlige søkeres manglende kompetanse rundt lokal byggeskikk og stedstilpasning en svært stor utfordring. Vi kan nok si at vi kun har en håndfull arkitekter igjen langs kysten i gamle Aust-Agder som kan lokal byggeskikk.

Dette er en svært bekymringsfull utvikling og vanskeliggjør videreføringen og styrkingen av regional kulturarv om tiltak, forventninger og krav til kompetanse ikke stilles, på lik måte som om håndverkerne ikke har rett kompetanse. Vi ber derfor om at man også nevner at det er en forutsetning for ivaretagelse av kulturmiljøene at både håndverkere, arkitekter og ansvarlige søkere har rett kompetanse.

Andre avsnitt:

Kystlagene gjør en kjempeinnsats, men i andre avsnitt bør det også komme frem at det også er andre som driver frivillig arbeid. Kystkultur er mye forskjellig og her bør man også nevne Fortidsminneforeningen som hver eneste dag jobber for at rammeverket som er satt av lokal, regional og nasjonal forvaltning følges opp gjennom høringssaker og klager i plan- og byggesaker som påvirker kystkulturen og -miljøene.

Del 1 - Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer:

Avgrensning:

På side fem første avsnitt kan en gjerne få med at byene i Agder var helt avhengige av innlandet, hvor tømmeret som var eksportvaren kom i fra. Uten tømmeret fra de indre bygder i Agder, hadde man heller ikke fått fremveksten av byene i Agder. Dette kan gjerne nevnes.

Roller og ansvar - Frivillige organisasjoner:

Det er flott at denne gruppen nevnes. Det er fint om man også her nevner at de frivillige kan ha en rolle som aktivister og faktisk bidrar på mange andre vis enn kun å være ute og restaurerer, vedlikeholder og driver fartøy i sosiale settinger. Her kan gjerne nevnes hvor viktig frivilligheten er for at kulturmiljøforvaltningens syn faktisk får gjennomslag i enkelte saker hvor andre sterke ressurssterke interesser er involvert. Dette gjelder i hørings- og klagesaker i bygge- og plansaker. Disse oppgavene er ofte ikke særlig lystbetonte, men svært viktige. Siden frivilligheten ofte i bygge- og plansaker kun følger opp lokalt, regionalt og nasjonalt rammeverk, er det svært viktig for sakene som kjempes at man har verktøy som gjør sakene mulig å kjempe.

Roller og ansvar - Nytt punkt:

Ansaret som ligger hos håndverkere, arkitekter, ansvarlige søkere, konsulentselskaper som påvirkere ovenfor huseiere/bestillere er totalt underkommunisert. Eiere er selvfølgelig viktig, men det er helt naturlig for disse å lytte til folk som har en utdanning og hvor man kan forvente god kompetanse. Senest den siste uken hadde vi en sak i Arendal hvor en lokalpolitiker lyttet til sin arkitekt, som ikke hadde fulgt opp vesentlige krav innenfor hensynssone bevaring H50 og 100-metersbeltet. Lokalpolitikeren viste til arkitekten, arkitekten tok skylden, uten at det fikk noen konsekvenser. Disse aktørene har stor påvirkningskraft og således også et svært stort ansvar for utviklingen og huseieres/kommuners valg.

Innsatsområder:

Under «Kunnskap og kompetanse» må det hvor man nevner håndverkere, også spesifikt fremgå utvikling av relevant kompetanse hos arkitekter, ansvarlige søkere og konsulentselskaper som alle har stort påvirkningskraft og tyngde i bygge- og plansaker. Uten nødvendig kompetanse bidrar disse til å svekke og skade viktig kulturmiljøkvaliteter.

Innsatsområder - Nytt punkt:

Ny bebyggelse mener vi må fremkomme som et nytt punkt eller eventuelt inkluderes andre naturlige steder. Noen av kystens områder opplever svært stort press. Det bes om at nasjonal kulturmiljøforvaltning er tydelig i sine forventninger og råd til regional og lokal forvaltning hva angår viktigheten av videreføring av lokal byggeskikk, bruk av farger, takformer, materialvalg, god stedstilpasning, og at nye tiltak ikke står i brudd til viktige kulturmiljøverdier.

For eksempel mener vi at dyrking av lokal byggeskikk/kulturarv er en viktig del av en regionsbygging også sett i et næringsperspektiv, for å gjøre området mer attraktivt hvor man fremstår som mer særegne og unike. Samtidig henger det fortsatt igjen rutiner og en forståelse av at nye bygg ikke skal kunne stedstilpasses, ved at man for eksempel ikke tillater bruk av farger på kledning med begrunnelse i at en ikke skal skape kontrast. Dette synes noe rart, da

farger nettopp er en viktig del av bygningsarven langs kysten. En klynge nybygg uten farger i eller nær kulturmiljøer med tradisjonelle farger vil etter vår mening oppleves som stedsfremmed og en svekkelse av kvalitetene i helheten.

I dette punktet mener vi det også må stilles forventninger til at gamle reguleringsplaner som ikke ligger nær andre steder med en viss bebyggelse og ikke er påbegynt blir tatt ut. Det bør også fra nasjonalt hold jobbes for å få avklart de kommunaløkonomiske effekter av fritidsboligbygging. Det er gjort mange ulike utredninger på hva hyttekommunene sitter igjen med ved å bygge ut, der er inntekter, men der er også utgifter som folk flest ikke er klar over. Dette er sammensatt og for tiden er det for få referanser på fritidsboligers virkning på kommunaløkonomiske forhold, og det systematiserte kunnskapsgrunnlaget er altså fortsatt for tynt når det gjelder kommunaløkonomiske effekter av fritidsboligbygging.

Mens det bygges så rives det også. Tall fra SSB sier at man i de fem kystkommunene i gamle Aust-Agder i snitt rev 0.851 bygg hver eneste dag mellom 2010 og 2022, innenfor 500 meter fra kystlinja. Dette utgjør totalt 3727 bygg på disse tolv årene. Mange av dem var viktige kulturminner.

En sak vi kjemper i disse dager gjelder en sak i Grimstads skjærgård hvor kanskje en av de første fritidsboliger som ble bygget på Sørlandet, i 1921, aktivt forsøkes revet. Tiltakshaver er en av Norges rikeste personer med sterke advokat- og arkitektressurser.

Del 2 - Deltemaer i bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer:

Deltema 1 - Sjøveien - Uthavner:

En stor utfordring i disse områdene er igjen manglende kompetanse hos håndverkere, arkitekter, ansvarlige søkere og konsulentselskaper. Nye tiltak i flere av uthavnene utføres ikke etter korrekte prinsipper og svekker områdenes autentisitet.

Tydelige forventninger og råd fra nasjonal kulturmiljøforvaltning er derfor svært viktig og et sterkt ønske. Uthavnene, med store sikrings-/hensynssoner rundt, slik som f.eks. KULA (Kulturlandskap og landskap av nasjonal interesse) er svært viktig at brukes. Vi mener de største pressområdene slik som store deler av kyststripen i Agder bør inkluderes i et slikt register, for å sikre god bærekraftig forvaltning og utvikling i generasjoner fremover.

For disse sonene ber vi om at man som for NBI-områdene (Kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse) i Askeladden/Kulturminnesøk at man setter tydelige forventninger og råd spesifikt for hvert enkelt område. Disse forventningene og rådene er svært viktige som støtte for forvaltningen regionalt og lokalt, men også for frivilligheten som også bidrar på sin måte.

Flere av uthavnene har dessverre prosjekter i nærheten som står i brudd og bidrar til å svekke de helhetlige kvalitetene. Skal man forsøke å få kulturmiljøer som uthavnene inn på Verdensarven, sier det seg selv at man ikke kun kan tenke den enkelte uthavnen isolert sett, man må tenke

helheten og hele kyststrekninger, slik at uthavnene og forståelsen av disse faktisk blir lesbar i et historisk perspektiv.

Uthavnene og kyststripene i mellom er en merkevare for regionen som vi mener må dyrkes slik at den immaterielle kulturarven også forblir levende..

Utfordringer og muligheter i Sjøveien:

På side ti (10), siste avsnitt gjentar vi som tidligere at det ikke kun er håndverkernes kompetanse som må bygges opp, også arkitekters, ansvarlige søkere og konsulentselskapers kompetanse må bygges opp. Disse må ha kompetanse innen den lokale byggeskikk og god stedstilpasning.

Forøvrig ligger det fantastiske muligheter i disse områdene, men det krever at stedene forblir attraktive og unike. Uten en levende kulturarv med lokal byggeskikk og fartøyvern blir det vanskeligere å selge seg som noe spesielt og attraktivt. En må også sikre at senterutviklingene legges til eksisterende byer/tettsteder, og ikke flyttes ut fra disse områdene.

Interessenter og aktører i Sjøveien:

På side elleve (11) siste avsnitt under «Interessenter og aktører i Sjøveien» mener vi også Fortidsminneforeningen som jobber for den bygde kulturarven langs sjøveien bør nevnes.

Resultatmål i deltemaet Sjøveien:

I kulepunkt tre (3) ber vi om at en også sier at de skal legges inn i offentlige databaser slik som Askeladden/Kulturminnesøk, hvor miljøene beskrives og hvor forventninger og råd til forvaltningen regionalt og lokalt settes for de enkelte områdene.

I kulepunkt fire (4) så gjentar vi som tidligere at det ikke kun er håndverkernes kompetanse som må bygges opp, også arkitekters, ansvarlige søkere og konsulentselskapers kompetanse må bygges opp. Disse må ha kompetanse innen den lokale byggeskikk, god stedstilpasning og kjennskap til riktig håndverkskompetanse.

Aktiviteter og tiltak i deltema Sjøveien:

Her ber vi om et nytt punkt som sier noe om å støtte opp frivilligheten og regional forvaltning, slik at man for eksempel kan bli flinkere til å drive proaktivt arbeid gjennom f.eks. årlige kurs i uthavner og andre pressområder innen f.eks. vindusrestaurering, materialvalg, byggeskikk, osv. Dette mener vi vil bidra til større forståelse og med det en mer levende immateriell kulturarv som dyrkes og det er stolthet rundt.

Deltema 2, Naustet - der vi går i land:

Vi kan ikke se at bygg etter strandsittere (kystens husmenn) nevnes. Boliger etter disse er i stor grad ombygd, men uavhengig av dette, mener vi at strandsitterne og kulturminnene etter disse

må nevnes.

Utfordringer og muligheter:

På side 14, tredje avsnitt, siste setning brukes ordet «Tettsteder». Tettsteder defineres som et sted med over 200 bosatte. Mange steder i vår region og ellers langs kysten i Norge er lokalmiljøer betydelig mindre enn 200 bosatte, men allikevel er mange av disse områdene viktige kulturmiljøer som del av en større helhet. Derfor bes det om at man istedenfor fremover konsekvent bruker definisjonen «sted», istedenfor «tettsted», slik at argumentasjonsmuligheten ikke svekkes interessekonflikter.

Resultatmål i deltemaet Naustet - der vi går i land:

Vi ber som nevnt over at gruppen med kulturminner etter strandsittere nevnes.

Vi gjentar som tidligere at det ikke kun er håndverkernes kompetanse som må bygges opp, også arkitekters, ansvarlige søkere og konsulentselskapers kompetanse må bygges opp. Disse må ha kompetanse innen den lokale byggeskikk og god stedstilpasning.

Aktiviteter og tiltak i deltema Naustet - der vi går i land:

Her ber vi om et nytt punkt som sier noe om å støtte opp frivilligheten og regional forvaltning, slik at man for eksempel kan bli flinkere til å drive proaktivt arbeid gjennom f.eks. årlige foredrag i hver kystkommune i landet de neste ti år. Dette bør styrke forståelsen og engasjementet.

Deltema 3, Ferie og friluftsliv langs kysten:

Dette er et bra og viktig punkt synes vi og vi er takknemlige for at man tar dette med.

Utfordringer og muligheter:

Det sies at det er liten kunnskap om tapsprosenten av fritidsboliger. Tall fra SSB sier at man i de fem kystkommunene i gamle Aust-Agder i snitt rev 0.851 bygg hver eneste dag mellom 2010 og 2022, innenfor 500 meter fra kystlinja. Dette utgjør totalt 3727 bygg på disse tolv årene. Mange av dem var viktige kulturminner. Tallene skiller ikke mellom bolig og fritidsbolig, men tallene kan kanskje allikevel være av interesse.

Det er for oss i gamle Aust-Agder en stor utfordringer at kystkommuner slik som Grimstad fortsatt ikke har utarbeidet eller vedtatt en kulturmiljøvernplan. Dette sammen med at de kun har en hensynssone bevaring H570, en utdatert estetisk veileder og ikke har gode rutiner for å la regional kulturmiljøforvaltning bli hørt svekker tilliten og har skapt mange interessekonflikter som gjør mange slitne.

Resultatmål i deltemaet Ferie og friluftsliv langs kysten:

I kulepunkt fire (4) må også som tidligere nevnt tilgangen på håndverkere, arkitekter, ansvarlige søkere og konsulentselskap som kan lokal byggeskikk og stedstilpasning økes betydelig.

I dette punktet mener vi det også må stilles forventninger til at gamle reguleringsplaner som ikke ligger nær andre steder med en viss bebyggelse og ikke er påbegynt tas ut.

Det bør også fra nasjonalt hold jobbes for å få avklart de kommunaløkonomiske effekter av ny fritidsboligbygging. Det er gjort mange ulike utredninger på hva hyttekommunene sitter igjen med ved å bygge ut, der er inntekter, men der er også utgifter som folk flest ikke er klar over. Dette er sammensatt og for tiden er det for få referanser på fritidsboligers virkning på kommunaløkonomiske forhold, og det systematiserte kunnskapsgrunnlaget er altså fortsatt for tynt når det gjelder kommunaløkonomiske effekter av fritidsboligbygging.

Nye tiltak langs kysten bør ha høy kvalitet gjennom at en dyrker stedenes kvaliteter og følger lokal byggeskikk og god stedstilpasning, slik at regionale kulturmiljøkvaliteter og merkevarer styrkes.

Tiltak og aktiviteter i deltema Ferie og friluftsliv langs kysten:

Her ber vi om et nytt punkt som sier noe om å støtte opp frivilligheten og regional forvaltning, slik at man for eksempel kan bli flinkere til å drive proaktivt arbeid gjennom f.eks. årlige kurs i uthavner og andre pressområder innen f.eks. vindusrestaurering, materialvalg, byggeskikk, osv. Dette mener vi vil bidra til større forståelse og med det en mer levende immateriell kulturarv som dyrkes og det er stolthet rundt.

Sette tydelige forventninger og råd til forvaltningen regionalt og lokalt i offentlige databaser slik som Askeladden/Kulturminnesøk for de enkelte prioriterte kulturminner- og miljø.

Annet:

Skal en nå FNs bærekraftsmål må forbruket ned og nedbygging av natur betydelig minskes. Fritidsboliger er sekundærboliger og en luksus. Fritidsboliger har sterke røtter i Norge de siste 100 år, men det kan hende man må begynne å se litt annerledes på dette i fremtiden.

Da store deler fritidsboligbebyggelsen står tomme store deler av året, må en kanskje kunne stille spørsmål rundt om det er mulig å styrke fellesskapsfølelsen og delingskulturen, med mer utleie hvor hvert bygg brukes mer, istedenfor nedbygging av natur og et konstant jag etter økt ressursbruk og å bygge nytt.

Dette er selvfølgelig et svært sammensatt og vanskelig tema uten en enkel løsning, men kanskje kan Riksantikvaren bidra med å avklare de kommunaløkonomiske effekter av ny fritidsboligutbygging som kan påvirke det videre arbeid.

Forøvrig vises det til vårt hørings svar av 18. april 2023 ifm Riksantikvarens forslag til temaer for bevaringsstrategier.

Vi håper tilbakemeldingene oppleves nyttige og kan bidra i deres videre arbeid med bevaringsstrategien. Ta gjerne kontakt med oss om det skulle være spørsmål rundt våre tilbakemeldinger. Skulle det utlyses flere høringer rundt nye strategier og faglige anbefalinger, så deltar vi gjerne som høringsinstans.

Beste hilsen,
Fortidsminneforeningen, Aust-Agder lokallag
v/Torgrim Landsverk
Styreleder

Kopi:

- Agder fylkeskommune
- Fortidsminneforeningen
- Fortidsminneforeningen, Agder avdeling